

Nu poate fi decît lăudabilă strădania de a depăși în ultimul sector al cărții prezentarea minuțioasă, a.m. spune izolantă, a concepțiilor stoice și de a propune o veritabilă doctrină pedagogică relativ unitară a stoicismului. Concomitent este de semnalat sublinierea evoluției permanente a ideilor stoice, a modificării punctelor de vedere în funcție de schimbarea cadrului istoric. Remarcăm astfel pasajele în care este cercetată originalitatea lui Crisip (p. 43). Autorul explorează cu sagacitate problema evoluției conceptului de natură și corolarelor sale etice și pedagogice. G. Pire subliniază că, în funcție de intensificarea individualismului, accentul se mută de pe conformarea la natura universală spre recomandarea unei existențe în armonie cu natura individuală. Sfera așa-numitului τέλος suprem este elastică, evoluează de la un filozof la altul în pofida aparențelor. Paginile de sinteză, mai sus menționate, sînt scrise clar și elucidează opiniile autorului, care altfel riscuă să se piardă în masa materialului folosit. Concluziile rezultă cu o limpezime remarcabilă.

Desigur se pot formula și anumite rezerve. Unii cititori ar fi putut prefera unei înfățișări pe texte, unei reproduceri a opiniilor stoice, traducerea fragmentelor utilizate, urmată de un comentariu mai amplu, mai adîncit, acolo unde era posibil. Autorul nu omite să evoce dependența ideilor filozofice și pedagogice de contingentele istorice, dar nu analizează acest fenomen decît sumar și mai ales în paginile rezervate concluziilor. Deși în genere capitolul consacrat lui Zenon este lucrat cu multă acuratețe, în pasajul scurt, închinat concepțiilor sociologice (p. 28), sînt complet omise acele fragmente din opera părintelui stoicismului, care preconizau un stat mondial întemeiat pe egalitatea oamenilor, pe suprimarea barierelor etnice și de clasă. *E contrario*, autorul ajunge la concluzia nejustificată de textele ajunse pînă la noi, că statul lui Zenon imită pe cel imaginat de Platon (p. 200). Se pot regreta și alte aspecte ale lucrării. Amintim tendința de-a imagina stoicismul recent ca o creație a lui Seneca, afirmîndu-se că anterior concepțiile stoice erau apanajul unui cerc foarte restrîns și preocupat doar de aspectul lor cultural (p. 67—68). Dar neostoicismul ilustra o atitudine destul de răspîndită în rîndurile societății romane, impusă tocmai de factorii sociali și economici. Noi opinăm că eșecul activității de preceptor și sfetnic a lui Seneca nu trebuie explicat exclusiv prin natura funciar vicioasă, pe care Georges Pire o atribuie lui Nero.

În pofida acestor obiecții și eventual a altora, care s-ar putea adăuga, lectura cărții lui Georges Pire este prețioasă atît pentru specialiștii în pedagogie, psihologie pedagogică, istoria educației etc. cît și pentru toți cei ce îndrăgesc antichitatea și filozofia greco-romană.

Eugen Cizek

LUIGI PEPE, *Per una storia della narrativa latina*, Napoli, Armani, 1959, 208 p.

În epoca noastră, cînd interesul publicului pentru proza scurtă, pentru nuvele și schițe, pentru povestirea concentrată crește neconținut, o încercare de-a schița istoria acestui gen în antichitatea romană nu poate fi decît însemnată. Chiar dacă meritul autorului s-ar reduce — și nu este cazul — la a fi atras atenția asupra nuvelisticii latine, a fi îndemnat pe cititori să reflecteze asupra destinului prozei scurte romane, încă atît de puțin explorate, cartea semnată de Luigi Pepe este vrednică de-a fi considerată ca o lucrare remarcabilă.

După lungi capitole introductive (aproape 54 de pagini), rezervate delimitării conceptului de *novella*, autorul tratează pe larg despre Aristide și Sisenna, considerați întemeietori ai nuvelei în lumea grecească și cea romană, despre soarta speciei literare studiate în vremea lui Cicero,

apoi la Ovidiu, Fedru, Apuleius, Petroniu și la unii autori minori. Merită a fi semnalate ipotezele ingenioase, ca și dezinvolvura cu care este mînuit materialul. Aristide este construit convingător, deși a suscitât obiecțiile unor cercetători reputați (a se vedea recenzia cărții semnată de Léon Herrmann în « Latomus » 19, fasc. 1, p. 140—141). De multe ori autorul delimitează cu acribie *la novella* de alte specii literare înrudite, indică uneori sursa ei socială. *La novella* ilustrează interese umane reale, spune autorul (p. 33 sau 50—51) are *carattere realistico, meglio diremmo di profonda e piena aderenza alla vita quotidiana, che ne costituisce il segno distintivo e ne determina l'essenza* (p. 57—58). Capitolul dedicat lui Apuleius este foarte consistent, atestînd o temeinică cercetare a operei marelui prozator roman și reliefind observații judicioase. Autorul pare a crede în originalitatea, în contribuția substanțială a Romei la dezvoltarea literaturii antice.

Dar, deși rezervă multe pagini aprecierilor asupra esenței nuvelei (sau poate tocmai de aceea!), autorul nu reușește să-și circumscrie totdeauna limpede pozițiile teoretice. Nu este clar dacă cercetătorul italian acceptă funcțiunea cognitivă a literaturii. Apar suficient de nebulose și opiniile autorului în problema influențelor. Consemnăm totuși că cercetătorul italian pare a gândi că înfruirile nu se grefează decît pe un teren prielnic, cînd afirmă că suculenta nuvelistică mileziană a pătruns la Roma, întrucît corespundea gustului roman (p. 75—76). Opune nuvela, proclamată esențialmente realistă, mitului și tragediei (p. 35 și p. 53), considerate rupte total de realități. Este îndubitabilă dependența mai limpede de realitatea cotidiană a nuvelei, dar și mitul sau tragedia au o sursă reală, o dimensiune realistă, chiar dacă travestită. Se poate opina că partea a doua a cărții, dedicată cercetării momentelor din evoluția narativei scurte este mai realistă și mai interesantă decît cea dintîi, deși nu lipsesc nici aci, cum am evidențiat mai sus, aspecte valoroase. Semnalăm cititorilor remarcă lui Léon Herrmann că ar fi fost utilă explorarea legăturii nuvelei grecești cu literatura narativă orientală, asiriană și egipteană. Așezarea capitolului consacrat lui Petroniu în urma celui despre Apuleius reflectă o cronologie pe care n-o putem accepta. În ultima pagină cercetătorul italian atrage atenția asupra faptului că el n-a realizat un studiu exhaustiv și speră că truda lui va fi reluată și adîncită. Nu putem decît să-i împărtășim nădejdea. Oricînd va fi utilă o istorie completă a nuvelei și a motivelor nuvelistice în lumea romană.

Eugen Cizek

E. DE LOTTO, *Una divinità sanante a Làgole (Calalzo di Cadore) nel III sec. a. C.*, Calalzo di Cadore, a cura del Comune (1962), 49 p., 8°.

Autorul lucrării pe care o prezentăm este, împreună cu G. B. Frescura, descoperitorul importantelor documente arheologice și epigrafice de la Làgole, care au îmbogățit în mod esențial cunoștințele noastre asupra limbii și civilizației venete. Tot De Lotto este și cel care a atras atenția lumii științifice și opiniei publice asupra acestor descoperiri.

În această din urmă ordine de preocupări se înscrie și opusculul de față¹, care își propune ca obiectiv principal demonstrarea persistenței la Làgole a unei divinități cu atribuții tămădui-

¹ Cf. p. 5 (prefață): «... allo scopo di far conoscere, in maniera accessibile a tutti, il valore e l'importanza delle scoperte di Làgole, sotto la cui terra sono nascosti certamente ancora dei tesori archeologici».